

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора, дійсного члена (академіка) НАПН України Бойчука Юрія Дмитровича на дисертацію Ніколенко Людмили Миколаївни «Теоретичні та методичні засади формування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти», подану на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 - корекційна педагогіка

З метою здійснення експертизи дисертації нами було детально проаналізовано її зміст, а також основні наукові праці здобувачки. Узагальнені результати експертизи викладено у таких положеннях.

Дисертація Л. М. Ніколенко присвячена цілісному теоретико-методологічному дослідженню проблеми формування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти у світлі сучасних тенденцій розвитку європейського простору вищої освіти й інтеграції вищої освіти України в цей простір. Доцільність обраної дисертанткою дослідницької проблеми не викликає сумнівів з огляду на низку таких аргументованих позицій.

Міжнародні зобов'язання й демократичні перетворення в Україні покладають на державу необхідність забезпечувати рівний доступ до якісної вищої освіти для всіх здобувачів, незалежно від їх індивідуальних особливостей. У світлі сьогоденної розбудови новітнього суспільства сталого розвитку починає утверджуватись нова філософія вищої освіти, яка передбачає поєднання ефективності й різноманіття. А перед закладами вищої освіти постає завдання створення умов, вироблення форм, методів, засобів і технологій інклюзивного навчання та супроводу, які надали б усім здобувачам без виключень рівний доступ до вищої освіти і сприяли б формуванню та розвитку компетентностей, що забезпечують життєтворчість особистості і високопрофесійну діяльність у сучасному мінливому світі.

Для цього кожен ЗВО має вибудувати прийнятний для нього інклюзивний освітній простір. Різні заклади активно підходять до вирішення цього питання, про що свідчать представлення їх досягнень науковій спільноті і широкому загалу. Багато вітчизняних і зарубіжних вчених і практиків у різних аспектах вивчають, досліджують й описують інклюзивність у вищій освіті, але цілісного системного аналізу проблеми формування інклюзивного освітнього простору в класичних закладах вищої освіти, згідно із прийнятим в Україні вектором на соціальну інклюзію, досі не було здійснено. Нині ж необхідність ефективної модернізації вищої освіти, відповідно до завдань інклюзивної концепції і цілей сталого розвитку для України, вимагає приділення пильної уваги проблемі інклюзивності вищої освіти в науково-практичному полі.

Дисертація виконана відповідно до наукової тематики відділу інклюзії Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України: «Педагогічні технології оптимізації інклюзивного навчання в закладах освіти» (ДР № 0124U000467).

Отже, обрана Л. М. Ніколенко тема дисертаційної роботи є актуальною, суспільно значущою, спрямованою на зміцнення освітнього потенціалу держави, забезпечення конкурентоспроможності та ефективності осіб з особливими освітніми потребами в соціальному та професійному просторі.

Істотними результатами, уперше представленими в дисертації Л. М. Ніколенко, є розроблення концептуальних засад інклюзії у вищій освіті і визначення методології дослідження, на основі чого комплексно й системно розкрито наукову проблему формування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти. Здобувачкою визначено смислове й функціональне наповнення феномена «інклюзивний освітній простір закладу вищої освіти», розглянуто теоретичні і практичні детермінанти дослідження інклюзивного освітнього простору як педагогічного явища, що

позначають проблемне поле дослідження інклюзивних процесів у вищій освіті.

Новизна наукових результатів, одержаних здобувачкою, полягає в обґрунтуванні концептуальних засад та системи формування інклюзивного освітнього простору в ЗВО; реалізації цілісного теоретико-методологічного й експериментального дослідження, яке довело ефективність запропонованої системи формування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти; виявленні тенденцій та перспектив його подальшого функціонування відповідно до Національної стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2021-2031 роки.

Авторкою розкрито ціннісний компетентнісний аспект досліджуваного явища, внесок учених різних країн у його вивчення й розвиток, обґрунтовано й розроблено структурно-функціональну модель системи інклюзивного освітнього простору ЗВО, яка містить три взаємозумовлені сегменти: гуманістично-ціннісний, інституційно-організаційний та технологічно-методичний, що дало можливість найбільш повно представити предмет дослідження.

Здобувачкою виявлено й схарактеризовано дослідницькі підходи до створення інклюзивного освітнього простору в ЗВО (IDE-підхід: інклюзивність, різноманітність, рівність, Back to human: «назад до людяності», Sustainability: підпорядкування цілям сталого розвитку, безбар'єрний підхід, компетентнісний, технологічно орієнтований, системний). Ці підходи у своїй сукупності розкривають методологічне підґрунтя досліджуваного явища. Дисертанткою охарактеризовано структуру інклюзивного освітнього простору в ЗВО як цілісної системи, методичний супровід формувальних впливів за кожним із головних структурних компонентів системи формування означеного простору.

У дисертації чітко і з достатньою повнотою обґрунтовано актуальність і доцільність дослідження, визначено його мету, концепцію, завдання, об'єкт, предмет, обґрунтовано комплекс дослідницьких методів, висвітлено

наукову новизну і практичне значення результатів дослідження. Вірогідність отриманих результатів і висновків забезпечено ґрунтовним аналізом значного обсягу інформаційних джерел (517, із них 216 – іноземними мовами), доцільно вибраними і використаними методами дослідження.

Значення результатів проведеного дослідження для науки і практики полягає у створенні підґрунтя для розробки й реалізації інституційних концепцій інклюзивного розвитку окремих ЗВО на засадах запропонованого в дисертації системного підходу, розбудови локальних індивідуальних інклюзивних освітніх просторів, які задовольняють потреби конкретної спільноти, і водночас відповідають загальним пріоритетам розвитку вищої освіти в Україні, підготовки педагогічних кадрів й інституційного персоналу до реалізації інклюзивності у вищій школі.

Тенденція до подальшого функціонування дисертаційної роботи в дослідницькому полі спеціальної освіти має перспективи щодо удосконалення в ЗВО інклюзивних процесів різновекторного спрямування.

Цінним для науки і практики є проведення дисертанткою джерелознавчого аналізу й синтезу наукових праць, висвітлення досліджуваної проблеми на основі ретроспективного, компаративного та проблемно-тематичного аналізу. Розроблені теоретичні положення, узагальнення й висновки дисертації можуть бути використані для формування інклюзивної професійної компетентності здобувачів вищої освіти, особливо другого та третього рівнів. Матеріали дослідження можуть увійти у зміст і методичне забезпечення післядипломної педагогічної освіти, сприяти формуванню комплексних знань про інклюзію й підвищенню особистісної інклюзивної культури учасників освітнього процесу. Наукові положення дисертації можуть використовуватись у процесі вдосконалення змісту інституційної нормативної бази ЗВО щодо інклюзивної стратегії розвитку, підготовки методичних рекомендацій, навчальних посібників, хрестоматій і монографій з проблем інклюзивності у вищій освіті.

Дисертація й реферат написані й оформлені згідно з вимогами «Порядку присудження наукових ступенів». Стиль викладу матеріалів, наукових положень, висновків і рекомендацій доступний для сприйняття. Дисертація має чітку, логічну структуру, яка переконливо відтворює логіку дослідницького задуму.

У роботі виважено сформульовано науковий апарат дослідження, чітко визначено мету й завдання, реалізацію яких повно відображено у висновках. Список використаних джерел оформлено відповідно до міжнародних нормативних вимог. Вагомими й інформативними є додатки, які доповнюють змістові елементи дослідження. Зміст, обсяг і завершеність дисертації свідчать про належне дотримання здобувачкою вимог до наукової роботи та її професійну наукову зрілість.

Наукові положення, висновки й рекомендації, подані в дисертації, достатньо широко висвітлені в опублікованих працях дисертантки (48). Результати аналізу публікацій, які розкривають науковий зміст дисертаційної роботи, свідчать, що всі вони носять конкретний і цілісний характер, містять чітку аргументацію й точне формулювання результатів дослідження.

Зміст реферату ідентичний основним положенням дисертації. У рефераті основні домінанти дисертації викладені повно й докладно. Наукові положення, висновки й рекомендації, наведені в рефераті, належним чином розкриті й обґрунтовані в рукописі дисертації. Поняттєво-категоріальний апарат дисертації збалансований.

Оцінюючи загалом позитивно дисертацію Ніколенко Людмили Миколаївни, вважаємо за необхідне висловити окремі міркування й побажання.

1. Цілісність розгляду досліджуваної проблеми забезпечує комплекс методологічних підходів, указаних авторкою у вступі та третьому розділі роботи, проте глибоко обґрунтовано роль лише компетентнісного. Уважаємо, що дисертація однозначно виграла б за умови більш повного

розкриття решти підходів, аргументовано обраних авторкою в якості методологічного підґрунтя.

2. У п. 1.2 представлено алгоритм розвитку компетентностей, необхідних для професійної самореалізації здобувачів вищої освіти з особливими освітніми потребами. Запропонована здобувачкою послідовність, на наш погляд, потребує більш вичерпної аргументації.

3. У дисертації описано досвід упровадження інклюзивного навчання у двох українських ЗВО. На нашу думку, розкриттю проблеми дослідження значною мірою могли б прислужитися і практики інших ЗВО, наприклад, Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди.

4. П'ятим завданням дослідження визначено «з'ясувати змістові та технологічні аспекти системи формування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти». Уважаємо, що психологічному аспекту в системі формування інклюзивного простору приділено недостатньо уваги, а він відіграє визначальну роль у створенні сприятливого клімату в освітньому процесі й позитивному налаштуванні викладачів до здобувачів вищої освіти з ООП та сприйнятті ними інклюзії у вищій освіті в цілому.

5. У представленій системі консолідуючою структурою інклюзивного освітнього простору в ЗВО виступає окремий структурний підрозділ – центр підтримки інклюзивного навчання. На наш погляд, варто було б ширше охарактеризувати його діяльність та взаємозв'язки з іншими структурними підрозділами щодо супроводу здобувачів з інвалідністю, адже нині ця категорія учасників освітнього процесу потребує особливої уваги і забезпечення сприятливих для навчання умов.

6. У висновках дисертацій, як правило, подаються матеріали розв'язання завдань в узагальненій, лаконічній формі, тому розлогість і деталізація в окремих пунктах загальних висновків є зайвою.

7. У роботі наявні елементи публіцистичного стилю. Не вважаємо за потрібне їх коментувати, оскільки завдання опонента полягає у ґрунтовному аналізі наукової суті проблеми дослідження.

Вищезначені міркування й побажання не є принциповими, вони носять лише пропозиційно-рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку результатів дослідження.

Висновок. Аналіз дисертації, автореферату та опублікованих праць дисертантки дає підстави для висновку про те, що подана до захисту робота Ніколенко Людмили Миколаївни «Теоретичні та методичні засади формування інклюзивного освітнього простору в закладах вищої освіти» є самостійним, завершеним і достатньо апробованим дослідженням, результати якого мають вагоме значення для розвитку педагогічної науки й практики інклюзивної освіти.

Дисертація за актуальністю і змістом, обсягом і повнотою викладу її основних результатів відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого Постановою КМУ № 567 від 24.07.2013 р. (зі змінами, внесеними постановами Кабінету міністрів України за № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р.), що дає підстави для присудження Ніколенко Людмилі Миколаївні наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.03 – корекційна педагогіка.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук,
професор, дійсний член
(академік) НАПН України,
ректор Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

Юрій БОЙЧУК

Засвідчується зав. заг. адм. [signature]
20.10.2015 р.